

HOE FAKE NEWS DE DEMOCRATIE ONDERMIJNT

Rob Devos

In zijn colleges over de *parrèsia* belicht Michel Foucault de intense band tussen democratie en waarheidspreken. Instellingen en wetten waarborgen de vrije meningsuiting. Het waarheidspreken in de publieke ruimte is de ziel van de democratie. Als de instituties aangetast worden, maar ook als de burgers onverschillig worden voor waar en vals, sterft de democratie.

Liegen is even oud als de politiek zelf. Politiek berust op het verwerven, behouden en uitbreiden van macht. Je kan als politicus een hoogstaand project formuleren, maar je moet de macht hebben om je project te realiseren. Politiek is gebaseerd op overtuigen en overreden, ja op verleiden van een publiek. De politieke leugen verschijnt in verschillende vormen. Men vertelt niet de ware toedracht. Men verzwijgt of ontkent de feiten. Men geeft ze onvolledig of vertekend weer. Men stelt zijn resultaten rooskleuriger voor dan ze in werkelijkheid zijn of men verbloemt zijn mislukkingen. Men doet tijdens een kiescampagne beloftes die men daarna ‘vergeet’. Men belooft zaken waarvan men stellig weet dat ze niet waar te maken zijn. Men hanteert een strategie waarbij men zijn ware intenties verbergt. Men stelt zijn particulier belang voor als algemeen belang.

Elk politiek bestuur produceert leugens, maar wat als de waarheid *systematisch* genegeerd wordt? Wat zegt dat over de politiek? Timothy Snyder schreef in *The Road to Unfreedom*: ‘Alle presidenten liegen, maar bij Trump is waarheidspreken de uitzondering.’ Harry Frankfurt spreekt over *bullshit*, dat verschilt van liegen. De leugenaar kent de waarheid, maar hij vertelt leugens. Als hij betrappt wordt, voelt hij zich in verlegenheid gebracht. Wie echter *bullshit* verkoopt is onverschillig voor de waarheid. De leugenaar, zegt Frankfurt, is een vakman, die de regels van het waarheidspreken overtreedt. De bullshiter is een kunstenaar, die eigenzinnig bepaalt wat waar en vals is.

Wat bedreigt de democratie? Ik beschrijf eerst een aantal vertoogstrategieën die de waarheid stelselmatig schenden. Ik analyseer daarna de onderliggende politieke bestuursvorm. Foucault spreekt van ‘*gouvernementalité*’, d.w.z. de strategieën waarmee de overheid het handelen van de burgers stuurt, althans probeert te sturen (*conduire les conduites*), en de vormen waarin de burgers kunnen tegenspelen.

Het niveau van het vertoog

a. De aanval is de beste verdediging. Men draait de rollen om: het slachtoffer wordt onderdrukker, de aanvaller wordt slachtoffer. Trump bestempelde de impeachmentprocedures als ‘de grootste heksenjacht in onze geschiedenis’. Hij riep zijn aanhangers, die het Capitool wilden bestormen, op om de democratie te verdedigen tegen de ‘vervalste verkiezingen’. Later ontving hij Kyle Rittenhouse, de schutter van Kenosha. Hij noemde hem een fantastische kerel, die het slachtoffer was van rechtsmisbruik door openbare aanklagers. Poetin zegde dat zijn soldaten ‘vrijheidsstrijders’ waren tegen Oekraïense fascistten. Zij leken op Russen, maar dat kwam doordat ze oude Russische uniformen droegen.

b. Men beschuldigt de ander als men op leugens betrapt wordt. Als journalisten Trump en Poetin confronteren met de feiten, gaan zij in de tegenaanval. Het zijn de media, althans de niet bevriende, die fake news verspreiden. Kritische perslui zijn volgens Trump slechte mensen, gepatenteerde leugenaars. Hij sprak tijdens zijn campagnes van ‘liegende Ted’ (Cruz), ‘onbetrouwbare Hillary’ (Clinton), ‘gekke Bernie’ (Sanders).

c. Men kent aan een marginale minderheid evenveel aandacht en gewicht toe als aan de standpunten waarover consensus van de wetenschappelijke gemeenschap bestaat. Gezagvolle virologen werden door Trump te kijk gezet. Of nog: ‘Er zijn heel wat wetenschappers die de klimaatopwarming betwijfelen, althans de menselijke rol daarin.’ Een vertegenwoordiger van de tabakslobby, die de invloed van roken op longkanker in vraag stelde, schreef reeds in 1969: ‘Twijfel is ons product.’ Men zegt: ‘Er is geen zekerheid, er is geen waarheid. De wetenschap vertolkt slechts een mening. Alle meningen moeten aan bod kunnen komen.’ Hier blijkt dat de macht zich het relativisme toegeëigend heeft. Hierin verschilt ze van het totalitarisme dat een fundamentalisme aanhing. De totalitaire macht bepleitte een absolute waarheid. Hannah Arendt liet zien dat in het stalinisme de absolute waarheid de Geschiedenis was, in het nationaalsocialisme was ze het Ras.

In deze context maak ik een opmerking over ‘het postmodernisme’. Er wordt aan de postmoderneren verweten dat zij het relativisme gepropageerd hebben. Daardoor zouden zij de deur opengezet hebben voor onwetenschappelijke theorieën. De ‘postmoderne relativisten’ zijn de wegbereiders, de objectieve bondgenoten van het huidige autoritarisme. Maarten Boudry schreef *Hoe linkse denkers een monster baarden* (DS, 21/27.10.2017). Het relativeren van de vooropgezette waarheid was echter een strategie die ingezet werd als kritiek op de heersende macht. Foucault bekritiseerde, in het spoor van Nietzsche, het disciplinerend optreden van wetenschappelijk gevormde deskundigen. Het cultuurrelativisme van Lévi-Strauss fungeerde als kritiek op de westerse dominantie. Vandaag wordt het relativisme echter omgekeerd ingezet, als een instrument in dienst van de macht. Het relativeren, of liever het

contextualiseren van de waarheid, staat niet voor eens en altijd aan een bepaalde kant. De relaties tussen weten en macht liggen niet definitief vast. Machtverhoudingen zijn veranderlijk en veranderbaar. Epistemologische stellingnames zijn specifieke interventies in een specifiek machtsveld. Foucault spreekt over de ‘taktische polyvalentie van vertogen’.

d. Een leugen die men keihard herhaalt, wordt als waarheid gepercipieerd. Men weet dat men liegt, maar men volhardt. Als je een leugen met autoriteit volhoudt, word je uiteindelijk geloofd. Een aantal mensen vertrouwen je niet, maar sommigen gaan twijfelen en je aanhangers geloven wat zij graag geloven. Desnoods nemen zij de leugens op de koop toe. Zo werd eindeloos gesproken over de massale aanwezigheid op de inauguratie van Trump. (Bij die gelegenheid vond zijn adviseur Kellyanne Conway de term ‘alternatieve feiten’ uit.) Eindeloos werd het gerucht herhaald dat Obama niet in Hawaï geboren was, dat de New Yorkse politie een pedofilienetwerk van Democraten op het spoor was. Poetin bleef staalhard de betrokkenheid van de FSB bij de poging tot gifmoord op Aleksej Navalni herhalen. ‘Als onze diensten hem hadden willen vermoorden, dan waren ze daarin zeker ook geslaagd.’ Het vasthouden aan fake news werkt als volgt: wat ik beweer is waar, maar zelfs als zou blijken dat het niet waar is, zou het waar kunnen zijn.

Fake news speelt in op het psychologisch mechanisme ‘*bias confirmation*’. We hechten belang aan de feiten die onze vooroordelen bevestigen. Feiten die niet stroken met onze overtuigingen en onze emoties, daaraan gaan we voorbij. We zien wat we gaarne zien. De informatiewinning achter de PC werkt dat gedrag in de hand. Telkens als ik informatie opvraag, geef ik informatie over mezelf. Ik ontvang de content die past in mijn interesse. De surfer leeft daardoor in zijn eigen echokamer.

e. De grap fungeert als wapen. De scheiding tussen ernst en luim vervaagt. Men overdrijft. Men provoceert. Men laat zich cynisch uit, met ironie en sarcasme. Men meent het niet of toch niet helemaal. Als de ander bezwaar maakt tegen wat onwaar, immoreel en kwetsend is, antwoordt men dat hij geen zin voor humor heeft. De zwarten, de moslims, de joden, de vrouwen: zij hebben allemaal ‘lange tenen’. Men beledigt, maar het is om te lachen. Men argumenteert dat de vrijheid van meningsuiting ook het recht om te beledigen impliceert. Trumps campagne voerde het figuurtje Pepe op. Half kikker, half Trump maakte Pepe allerlei racistische opmerkingen. *Schild en Vrienden* speelt met fascistische symbolen: een lachende Hitler, met de tekst ‘*You can’t be racist if there’s only one race*’. Of ‘*Teveel bruinen is niet gezond*’. Of seksisme als grap: ‘*Sneeuwwitje is tenminste een vrouw die haar plaats kent*’.

f. Tenslotte is er de typische vorm van de communicatie. Men formuleert korte zinnen, eenvoudige boodschappen, in tegenstelling tot het wollige taalgebruik van

de bestuurders, tot de onbegrijpelijke uiteenzettingen van deskundigen, maar ook in tegenstelling tot een zorgvuldige analyse van complexe problemen en steeds voorlopige bevindingen. Liever klare slogans dan genuanceerde afwegingen. Veel gekanker, weinig voorstellen. De sociale media lenen zich daartoe beter dan de traditionele. In een tweet wordt onmiddellijk gecommuniceerd tussen de leider en zijn achterban. Men durft ingaan tegen het politiek correcte. ‘Wij zeggen onverbloemd wat velen stiekem denken.’ Men doet beroep op ‘het gezond verstand’. Taalfouten mogen. Slordig taalgebruik suggereert immers directheid en volksnabijheid.

Post-truth politics als bestuursvorm

Leugenachtige politici worden soms afgeschilderd als zonderling of gestoord. Het gaat echter niet alleen om hun individuele grillen, maar om een onderliggende bestuursvorm. Trump en Poetin, Orban en Erdogan zijn geen geïsoleerde figuren. Rechtse West-Europese partijen nemen hun ideeën en hun stijl over. Ze willen meeregeren. In de minderheid voeren ze een gedoogbeleid. In de oppositie drukken ze op het beleid, op de politieke agenda, de beslissingen, het taalgebruik. Ze bespelen de publieke opinie. Ze vormen een dichte wolk die neerslaat op het gevoerde beleid. Autoritaire leiders tonen uitvergroot wat de democratie bedreigt.

Politieke wetenschappers zoals Fareed Zakaria en Yasha Mounk spreken over de *illiberale democratie*. Ook politici hebben zich intussen de term toegeëigend. Na zijn herverkiezing in 2014 karakteriseerde Orban zijn bestuur als *illiberale democratie*. Aleksandr Doegin, weleens ‘de ideoloog van Poetin’ genoemd, gebruikt de term. Poetin zelf had steeds beweerd dat Rusland voldoet aan de liberaaldemocratische normen. In 2019 verklaarde hij echter dat het politiek liberalisme achterhaald is, althans niet model hoeft te staan voor Rusland. Hij bestempelde zijn bestuur als een ‘geleide democratie’ of een ‘soevereine democratie’.

De illiberale democratie pretendeert de *democratie* te handhaven. Het bestuur steunt op de wil van het volk. De leider gaat er prat op dat hij spreekt namens het volk. Democratie voorts, omdat de democratische instellingen blijven bestaan. Er zijn wetten. De verkiezingen gaan door en er wordt campagne gevoerd. Er is een meerpartijensysteem. Er worden coalities gevormd. De meerderheid beslist, de minderheid voert oppositie. Maar *illiberale* democratie, want de rechtsstaat wordt genegeerd, minstens uitgehold door het autoritair bestuur. (Op economisch gebied wordt het neoliberalisme verdergezet, vaak met privileges voor verwante of bevriende ondernemers.) Ik verkies de term *demagogie* boven *illiberale democratie*. In de zogenaamde *illiberale democratie* heeft het volk uiteindelijk niet veel te zeggen. De leider beweert de volkswil te vertolken, maar hij vormt ze ook. Het volk is doelwit van manipulatie. Het fungeert vaak als een applausmachine achteraf voor uitgetekend beleid.

Opmerkelijk is ook dat demagogen aan de macht komen met een nipte, of

net geen meerderheid. Het Amerikaanse kiesstelsel laat toe om met een procentuele minderheid toch een meerderheid van kiesmannen te winnen. Orban heeft het kiessysteem veranderd waardoor Fidesz vlotter de meerderheid kon behalen.

De demagogie verschilt van de dictatuur, die ineens en gewelddadig opgedrongen wordt. Naomi Klein liet in *De Shock-doctrine* zien hoe dictators de macht grepen na een natuurlijk of gecreëerd rampenscenario. De demagogie daarentegen wordt stapsgewijs ingevoerd, en ze beroept zich op het volk. Daar ligt ook haar kwetsbaarheid. Als die steun wegvalt, bv. door een verslechterende economische toestand of flagrante corruptie, kan de demagogie makkelijk verglijden naar dictatuur.

Het niveau van het bestuur

1. Afrekenen met de elite

Volgens Antonio Gramsci is er in een democratie een bepaalde groep, ‘de intellectuelen’, die erin slaagt de ervaringen van de mensen te capteren, voorts een coherente en omvattende maatschappijvisie te ontwikkelen, en tenslotte die ‘ideologie’ te doen aanvaarden door andere groepen. Op die manier wordt consensus geproduceerd. Waar dat mislukt, ontardt de politiek in chaos of dwang. Of Gramsci hier een algemeen politiek model uittekent, laat ik nu buiten beschouwing. Alleszins stond deze bestuursvorm model voor de representatieve democratie die na de Tweede Wereldoorlog opgebouwd werd. Ze kreeg ruime steun na het trauma van het fascisme en als alternatief voor het communisme. De consensus berustte ook op de economische bloei tijdens ‘*les trente glorieuses*’. Vaak speelde de politiek zich af boven de hoofden van de burgers, maar hun instemming werd afgekocht met toenemende consumptiemogelijkheden en uitgebreide sociale voorzieningen.

Dat model verkeert in crisis. Politici wantrouwen de burgers. Zij vinden de kiezers onbekwaam en onberekenbaar. ‘Argwanend, achteloos, harteloos en genadeloos’, zo omschrijft Marcel ten Hove het overheidsoptreden, zeker tegenover mensen die afhankelijk zijn van publieke dienstverlening en die de contacten of de financiële middelen ontberen om zich te verdedigen, zoals bleek in de toeslagenaffaire waarbij tienduizenden Nederlanders ten onrechte van fraude beschuldigd werden (*De Groene Amsterdammer*, 16.12.2021). Omgekeerd heerst een wijdverbreid wantrouwen tegenover de intellectuele en politieke elite. Het wantrouwen wordt geventileerd in de sociale media en opgezogen door de mainstream-media. Demagogen spelen daarop in. Thierry Baudet van *Forum voor Democratie* noemt de politici: ‘het kartel’. In de speech na zijn verkiezingsoverwinning bestempelde hij Mark Rutte als ‘een economisch onbenul’. Hij zegde: ‘Bovenal worden we ondermijnd door onze bestuurders. Een klikje omhooggevallen netwerkpers, beroepsvergaders, mensen die nog nooit

een boek hebben gelezen en geen idee hebben van de belangrijke issues op de lange termijn. Helaas, zij beheersen de besluitvormingsorganen van ons land. Zij maken in een merkwaardige mengeling van onkunde en cynisch eigenbelang keer op keer de verkeerde keuzes. Maar niet lang meer.'

Het wantrouwen tegenover de elite heeft stellig zijn redenen. Mensen moeten zich kunnen herkennen in hun vertegenwoordigers en zij moeten zich erkend weten door hun bestuurders. Dat wederzijdse proces is verstoord. De burgers ervaren dat hun verkozen politici geen fundamentele beslissingen kunnen of durven nemen. Economische belangen primeren. De banken waren, ook voor Obama, *to big to fail*. Bij bedrijfssluitingen kan de politiek slechts de schade beperken. Het neoliberale bestuur heeft de sociale voorzieningen verwaarloosd, zoals openbaar vervoer, veiligheid, betaalbare energie, huisvesting, gezondheidszorg en onderwijs. De 'losers' van de meritocratie vrezen dat zij hun resterende welvaart en sociale bescherming zullen moeten delen met migranten. Het boze volk herkent zich niet in de traditionele partijen. Ook veel ex-linksstemmers voelen zich in de steek gelaten sinds de sociaaldemocratie eerst het neoliberale bestuur omhelsd heeft om het daarna hier en daar te temperen. Een andere reden is het feit dat technocraten, die niet verkozen moeten worden, de beslissingen nemen. Het democratisch deficit is een centrale factor in de Europese malaise. Daarbij komt de bureaucratie van de politiek zelf. Het parlement bestaat uit hoger opgeleiden in de 'diplomademocratie'. Er zijn bekwame en ernstige politici, maar ze missen volksnabijheid. De politiek lijkt daarbij een duur bedrijf dat cirkelt rond zichzelf. De elite lijkt begaan met haar macht, eerder dan bekommerd om het welzijn van de burgers. De democratie is een partitocratie geworden. De partijleiding, geadviseerd door campagnebureaus en marketeers, bepaalt het beleid. De vertegenwoordigers vertolken niet de stem van het volk, zij gedragen zich als loyale partijssoldaten. Tenslotte is er de, vaak terecht, kritiek op de corruptie van de bestuurders.

De demagoog belooft *tabula rasa* te maken. Hij zal de boel opruimen, grote kuis houden. Umberto Bossi, de voormalige leider van Lega Nord, stak zijn middenvinger op naar de politieke elite in Rome. Trump slaagde er vreemd genoeg in om zich te presenteren als een outsider. Hij ging tekeer tegen 'het establishment' in Washington. De Clintons waren volgens hem het voorbeeld bij uitstek van die volksvreemde en corrupte elite. Zijn achterban scandeerde tegen Hillary: '*Lock her up.*'

2. De sterke leider

Trump werd op de scene gezet als een succesvol zakenman. Hij kan beslissingen nemen, in contrast met de intellectuele, welbespraakte maar aarzelende Obama. Hij zegde: 'Ik heb in het Midden-Oosten evenveel gerealiseerd als alle andere presidenten samen. Ik verdien de Nobelprijs.'

Het democratisch dispuut vergt tijd, de demagoog kiest voor het moment.

Hij is ook gezond en sterk. Poetin is een atletisch type. Trump bleef tijdens zijn eerste campagne inzoomen op een vermoeide Hillary. In zijn laatste campagne bespotte hij ‘*sleepy Joe*’ (Biden).

De massa identificeert zich met de charismatische leider. Hij verwoordt de ‘*vox populi*’. Ook in zijn stijl wil hij de taal van het volk spreken. Trumps seksistische uitlatingen zijn geen probleem voor zijn achterban. Integendeel, machogedrag past bij leiderschap. De leider mag de morele normen overtreden, zoals hij mag liegen.

3. Het uitspelen van het verleden

Men idealiseert het verleden. Maar dat verleden is imaginair. Zygmunt Bauman spreekt van een ‘retrotopia’. De utopie projecteert de rechtvaardige maatschappij in de toekomst, de ‘*retrotopia*’ daarentegen idealiseert de harmonische gemeenschap in het verleden. De nostalgie kan des te makkelijker gedijen bij een publiek dat reële historische kennis mist. ‘*Make America great again*’ was het antwoord van Trump op ‘*Yes we can*’ van Obama. In Polen bespeelt *Rechtvaardigheid en Vrede* de restauratie van het traditionele trio: natie, familie en religie. Baudet noemt zijn partij *Forum voor Democratie* ‘het vlaggenschip van de renaissance’, na de dreigende ‘ondergang van het Avondland’.

Enerzijds wordt het verleden verheerlijkt, anderzijds worden pijnlijke historische ervaringen gereactiveerd. Beide leiden tot een gevoel van slachtofferschap gecombineerd met het verlangen naar heldendom. Orban verzette zich met hand en tand tegen ‘het dictaat van Brussel’, waarmee hij verwees naar ‘het dictaat van Trianon’, het Hongaarse trauma na de Eerste Wereldoorlog. Hij vergelijkt het Europese beleid met de communistische dictatuur. Soms zijn de verwijzingen gewoon misplaatst. Baudet beweert dat vaccinweigerers vervolgd worden zoals de joden door de nazi’s.

4. Het primaat van de uitvoerende macht

De uitvoerende macht primeert op de wetgevende. Men fulmineert tegen de tijdrovende discussies van het parlement. Baudet spreekt van ‘keuvelsessies’ in de Kamer.

De uitvoerende macht primeert op de rechterlijke. Onafhankelijke rechters worden afwisselend bestempeld als wereldvreemd en partijdig. Zij moeten plaats maken voor regeringsgetrouwen, zoals de benoeming van Brett Kavanaugh in het Amerikaanse Hooggerechtshof illustreert. Het conflict tussen Europa en Hongarije-Polen draait om de politieke bemoeienis in de rechtspraak.

5. Aanval op de georganiseerde tegenspraak

Kritische media liggen constant onder vuur. Ze zijn zogenaamd vervreemd van het volk, en geïnfiltreerd door links. Bevriende media worden geliefkoosd, zoals Fox News door Trump. Zijn chef communicatie Sarah Sanders stelde op een persconferentie voor dat iedereen een item zou formuleren om uit te drukken waarvoor hij de president dankbaar was. Ernst of grap?

Universiteiten en wetenschappers, kritische leerkrachten en kunstenaars, vooral het georganiseerde middenveld worden aangevallen. Orban verklaarde de oorlog aan de *Central European University* van George Soros. De Europese Commissie riep Boedapest op om ‘zich te onthouden van elke beslissing die de wetenschappelijke en academische vrijheid beperkt’. Baudet bekampt ‘de linkse indoctrinatie op scholen en universiteiten, de vooringenomenheid die aan leerlingen wordt gepresenteerd’. Scholieren worden aangespoord om leraars te verklikken. De campagne die Glenn Youngkin het gouverneurschap voor de staat Virginia opleverde, ging helemaal over ‘*Critical Race Theory*’, hoe schoolkinderen zouden bedolven worden onder schuldgevoelens over de onderdrukking van Afro-Americans.

De discussie over het zogenaamde ‘cultuurmarxisme’ kadert in die aanval. Klassieke marxisten, zegt men, focusten op de economische onderbouw. Cultuurmarxisten hebben de economie vervangen door de cultuur, uitbuiting door onderdrukking, klasse door identiteit. Zij hebben het proletariaat opgegeven voor allerlei minderheden gebaseerd op ras, gender en religie. Zij hebben de klassenstrijd vervuild voor ideologische strijd. Die nieuwlinkse intellectuelen zijn de erfgenamen van mei '68, die hun ontgoocheling over de arbeidersklasse compenseerden door ‘de opkomst van de tegencultuur’. Zij zoeken inspiratie bij de Kritische Theorie van Herbert Marcuse en Theodor W. Adorno, maar vooral bij Gramsci. Zij streven naar hegemonie via een stellingenoorlog, d.w.z. een geduldige en geweldloze machtsopbouw in de culturele instellingen. Die sector is intussen geïnfiltreerd, zeker het universitaire onderzoek en onderwijs, vooral de humane wetenschappen, bv. postkolonialisme-, vrouwen- en genderstudies. Zij dwepen met multiculturalisme en intersectionaliteit, tolerantie en diversiteit. Conservatieve en rechtse figuren, maar eigenlijk tegenstemmen als zodanig worden uitgesloten, minstens gemarginaliseerd. Het cultuurmarxisme is slopend omdat het gebaseerd is op zelfcensuur bij de betrokkenen. Historici bv. richten hun aandacht op de blanke slavenhandel, maar verzwijgen de Arabische. Criminologen verdoezelen de misdaadcijfers bij allochtonen. Er heerst een veralgemeend slachtofferschap. Cultuurmarxisten, zegt men, kijken weg van het fundamentalisme bij moslims, bv. de onderdrukking van vrouwen en homo's, de uitsluiting van mensen die islam de rug toekeren. Tegelijk wil men leren van het cultuurmarxisme. De Fransen spreken van ‘*un Gramscisme de droite*’. Men wil zelf een ideologisch blok opbouwen, consensus creëren en hegemonie veroveren in de culturele instellingen.

6. Het bespelen van conflicten

De directe band tussen leider en volk creëert een Wij: één leider, één volk, één stem. *Wij* staan tegenover *Zij*. ‘*We have many foes*’, riep Trump. Men hanteert een hard vriend-vijandschema. De ander bedreigt ons. Voor zo’n immens gevaar voelen wij intense angst. Daaruit volgt een soort paranoïde bestuursstijl, een combinatie van zelfoverschatting bij de leider en angst bij het volk.

De buitenlandse vijand: dat zijn andere landen. Ook de vreemdelingen, die ‘zoals een tsunami’ binnenstromen. Ze kunnen slechts door het optrekken van muren tegengehouden worden. De binnenlandse vijand: zij ondermijnen onze eenheid van binnenuit, d.w.z. onze cultuur, onze moraal (‘waarden en normen’), onze traditie, onze beschaving, onze identiteit. De leider spreekt voor het volk, meer bepaald het authentieke deel ervan: de ‘echte’ Polen, de ‘oorspronkelijke’ Fransen. Nigel Farage riep Brexit uit tot een overwinning van de ‘fatsoenlijke Britten’.

De tegenstelling tussen de stad en het platteland wordt uitgespeeld en uitvergroet. De plattelandsbewoners, dat zijn mensen die behoren bij een gemeenschap, een bepaalde plaats. Zij staan voor de traditie en het gezond verstand. De grootstedelingen, dat zijn ontwortelde kosmopolieten, individuen van overal en nergens. Zij lijden volgens Baudet aan ‘*oikofobie*, angst voor het eigene’. Zij staan voor het politiek correcte denken.

Vooral ‘de islam’ vormt een schietschijf. Extreem- en radicaalrechts zijn uiteenlopende bewegingen, maar ze delen het anti-islamisme. Het gaat hun om de tegenstelling tussen ‘onze cultuur’ en ‘de islam’, een visie die Gayatri Spivak bestempelt als strategisch essentialisme. Onze cultuur, dat is de joods-christelijke-humanistische traditie, culminerend in de Verlichting. Die strijd is voor hen een oorlog tussen beschavingen. Samuel Huntington brengt negen verschillende beschavingen ter sprake, maar zij hebben vooral de botsing tussen ‘het Westen’ en ‘de islam’ opgepikt. Zij keren zich in die lijn tegen medeburgers die te laks de islam tolereren, de ‘nuttige idioten’ van het multiculturalisme, de *Gutmenschen*. Renaud Camus waarschuwt voor ‘*le grand remplacement*’. De linkse elite zou er doelbewust naar streven om de autochtone bevolking te vervangen door moslims. Camus vond bijval, o.m. bij Eric Zemmour. De journalist keert zich tegen de oprukkende islam. De omvolking, aldus Zemmour, heeft geleid tot de teloorgang van het traditionele Frankrijk. Hij kondigde aan dat hij zich kandidaat stelt bij de presidentsverkiezingen in 2022. Hij wordt op Tiktok gesteund door jonge vrouwen zoals Estelle Redpill. De *red pill*, ontleend aan de film *The Matrix*, staat bij Alt Right voor de mensen die het licht gezien hebben en de waarheid spreken.

7. De soevereine staat

De staat moet soeverein zijn. Hij moet zijn grenzen beschermen. Hij mag zijn soevereiniteit niet afgeven aan supranationale instellingen en regelgevingen: de

Europese Unie, het Europees Hof voor de Rechten van de mens, het Internationaal Strafhof, de Wereldhandelsorganisatie. Trump zegde op de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 2019: ‘De toekomst is niet aan de globalisten, maar aan de patriotten.’ Universele mensenrechten worden bestempeld als abstract, en in die optiek inefficiënt en wezenloos.

In plaats van internationale reguleringen komen bilaterale afspraken van staat tot staat. Dergelijke contracten zijn voordelig voor beide partijen en in principe steeds opzegbaar.

8. Democratie en waarheidspreken

Democratische controle is wezenlijk voor de democratie: fact-checking, berekening van de kostprijs van kiesprogramma’s, controle door geïnformeerde burgers, door deskundigen, door onafhankelijke media.

De grondstructuur van de liberale democratie is de balans van machten. ‘*Checks and balances*’ maken dat verschillende krachten elkaar begrenzen. De maatschappelijke orde berust op een dynamisch evenwicht. Politiek bestuur is steeds een compromis. Het algemeen belang is de uitkomst van uiteenlopende belangen: van partijen en visies, van individuen en groepen. Die machten moeten voluit kunnen spelen, en door mekaar uitgebalanceerd worden.

De macht is geen bezit, ze wordt gerepresenteerd. Ze is een mandaat, dus voorwaardelijk en tijdelijk. De meerderheid bepaalt het beleid, maar de minderheid voert oppositie. De minderheid probeert bij de volgende verkiezing meerderheid te worden. Meer nog, de meerderheid waarborgt de instrumenten waarmee de minderheid meerderheid kan worden. In een democratie maakt de meerderheid een georganiseerd voorbehoud bij haar eigen gelijk.

Kiezen voor democratie betekent *checks and balances* verdedigen. Dat impliceert een levendige *civil society*: een georganiseerd middenveld, met diverse belangengroepen en burgerbewegingen die hun stem laten horen. Dat ondersteunt onafhankelijke media. Maar er is méér. Wat betekent een sterk middenveld, als dat verwordt tot een bureaucratie, die meer met haar eigen macht begaan is dan met belangen van haar leden, laat staan met het algemeen belang? Wat heb je aan onafhankelijke media, als spektakel belangrijker is dan informatie, als sensatie belangrijker is dan feiten? Wat heb je aan fact-checking als bullshit primeert op waarheidsvinding?

Democratie ondersteunt waarheidspreken. Waarheidspreken ondersteunt waarheidsliefde. Politiek steunt op ‘*Een poging om te leven in waarheid*, schreef Vaclav Havel.